

SZOCIÁLIS MUNKA

FÓNAI MIHÁLY–KISS JÁNOS–FÁBIÁN GERGELY

Szociális munkás szakos hallgatók pályaképének néhány eleme*

A kutatás előzményei és keretei. Hipotézisek

Kutatásunk a DOTE Egészségügyi Főiskolai Karának Általános Szociális Munka Szakán folyik, ahol 1995 óta foglalkozunk a szociális munkások pályaképének problémáival. A kutatás különösen időszerű, hiszen Magyarországon több évtizedes szünet után csak az elmúlt években szerveződött újjá a szociális munkás szakma és a képzés. Ez a helyzet magától értetődően igényelte a szociális munkás szakmával és a képzéssel összefüggő kutatások beindítását. E kutatások legjelentősebb hazai fóruma épp az Esély című folyóirat, a szakmára vonatkozó teoretikus és empirikus kutatási eredmények és a szakmai standardok ismertetésével és publikálásával.

A hazánkban fiatal szakma jobb megismerésének igénye indukálta azt a kutatássorozatot, melynek a szociális munkás szakos hallgatókra vonatkozó eredményeit a jelen dolgozatban bemutatjuk. Az átfogó kutatás a hallgatók mellett a laikusokat, más diplomás szakmákat és magukat a gyakorlatban dolgozó szociális munkásokat is érintette. A szakma rekrutációja mellett a pályaválasztás motívumait, a pályaeorientációt, és a szakma külső ismertségét, illetve a vele szemben megfogalmazódó elvárásokat vizsgáltuk.

Kutatásunk tervezéséhez és a hipotézisek megfogalmazásához a professzionalizációval foglalkozó elméleteket és modelleket vettük figyelembe (Parsons, 1968, Tamás, 1986, Schein, 1972). E modellek közös elemeiként fogalmazható meg az, hogy egy szakmához szükséges tudás csak meghatározott képzőhelyeken sajátítható el, a szakemberek jogilag rendezett körülmények között dolgoznak, és a szakmai készségek és tudás monopóliumának a védelme érdekében egy szakma képviselői formális etikai kódexet fogadnak el. Mivel a kutatás során fontosnak tartottuk a pályára aspirálók értékrendszerének hatását, a hipotézisek megfogalmazásánál nagy súlyt helyeztünk D. E. Super pályafejlődés-elméletére (Szilágyi, 1985). A Super-féle pályafejlődés-elmélet legnagyobb jelentősége abban rejlik, hogy elsőként kezeli együtt a fejlődéslélektani jelenségeket, a pályaválasztás, a szakmai bevalás és szakmában végzett tevékenység folyamatát. Az elmélet lehetőséget ad a

* A tanulmány alapját jelentő kutatás a T017955. sz. OTKA pályázat és a Népjóléti Minisztérium (1996) támogatás keretében folyt.

személyiség és az őt körülvevő világ összekapcsolására, és megjelenik a kultúra jelentőségének kérdése is.

A kutatási célok és hipotézisek meghatározásakor figyelembe vettük azokat a professzió-elméleteket is, amelyek a szociális munka jellegzetességei alapján a szociális munkát mint *paraprofessziót* (Freidson, E., 1977) és mint *semiprofessziót* (Etzioni, 1969) értelmezik. A szociális munka története és a tevékenység jellege egyaránt igazolni látszik ezeknek az elméleteknek az érvényességét. Az elméletek elfogadásával magyarázó modellt találhatunk a szociális munkára jellemző deprofesszionalizációs és inkonzisztencia-jelenségekre is.

A kutatás résztvevői közül Fónai Mihály a nyolcvanas évek végén a népművelői pályakép problémáit kutatta (Fónai, 1986), Kiss János pedig a szociális munkások értékorientációival foglalkozott (Kiss, 1995). E korábbi kutatások is fontos empirikus és elméleti előzményeket jelentettek.

Kutatásunk *hipotézisei*, melyeket az elméleti modellek alapján és a szociális munka sajátosságai alapján fogalmaztunk meg, a következők voltak:

1. Feltételeztük, hogy a szociális munkások pályaaspirációi és motivációi esetében kicsi a pálya ismertségéből és a személyes példákából eredő hatás. Fontos motivációként értelmeztük a pálya újszerűségéből eredő hatást. Feltételeztük, hogy pszichológiai értelemben jól leírható személyiségjegyekkel rendelkezők választják a szakmát, olyanok, akiket az altruizmus és a másokért vállalt szolgálat és elkötelezettség jellemez. A szakma rekrutációjaként az elsőgenerációs értelmiségi nőket neveztük meg.

2. A képzésre vonatkozóan azt vártuk, hogy a hallgatók – sajátos összetételükből és preferenciáikból (altruizmus, segítség másokon) eredően – a segítő attitűdöt támogató és a szociális munka gyakorlatával összefüggő tárgyakat és ismereteket preferálják.

3. A szociális munka „semiprofesszionális” és „paraprofesszionális” sajátosságából következően feltételeztük, hogy a hallgatók pályaképe tükrözni fogja a szakma jelzett sajátosságait.

4. A szociális munkás hallgatók munkaértékpreferenciáit illetően feltételeztük, hogy azok nem térnek el jelentősen más szakmák hallgatóitól, viszont a választások belső struktúrája eltérést mutat mind a talált faktorok számát, mind pedig azok belső tartalmát illetően.

A kutatás mintája, a minta jellegzetességei

Az adatfelvételek közül a *szociális munkás szakos főiskolai hallgatók körében* végzett adatfelvétel eredményeit ismertetjük. Az adatfelvételre 1996-ban került sor, a kérdőíves adatfelvétel tapasztalatai alapján standardizáltuk a hallgatói minta nemzetközi kérdőívét, amelyet az 1997-es hazai és nemzetközi vizsgálatokban használtunk (1997-ben adatfelvételre került sor a szekszárdi Illyés Gyula Főiskolán is; a teljes, minden mintára kiterjedő kutatás 1998-ban fejeződik be).

A megkérdezett 102 hallgatóból 15 férfi és 87 nő. 41 százalékuk érkezett gimnáziumból, a többiek szakközépiskolát végeztek; a szakközépiskolát vég-

zettek kétharmada egészségügyi szakközépiskolából, egyhatoda közgazdasági szakközépiskolából jött a főiskolára. A hallgatók 85 százaléka elsőgenerációs értelmiségi, ami megfelel a szociális munkás szakma országos rekrutációjának, és jelzi a szakma elsőgenerációs mivoltát (Horváth–Lévai, 1996). A főiskola szociális munkás szakos hallgatói megközelítően azonos arányban érkeztek faluról, városból és megyeszékhelyről; több mint felük Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei, egyhatodik borsodi, és egytizedük a Hajdúságból érkezett. Háromnegyedik elsőre nyert felvételt a főiskolára, egyötödük második jelentkezésre vették fel. A hallgatóknak több mint az egynegyede dolgozott a főiskola előtt, közülük legtöbben az egészségügyben, ami az igen erős szakmai elkötelezettségre utal. Mivel a minta rendkívül homogén, jelen dolgozatban csak az alapmegoszlásokat közöljük. Az általunk ismertett kutatásnak mint előkutatásnak az volt az egyik célja, hogy a szignifikáns változókat megkeresse. A kis elemszám ellenére úgy tűnik, hogy a hallgatók válaszait szignifikánsan a lakóhely típusa, az évfolyam (hányadéves a megkérdezett), az apák iskolai végzettsége, és ezzel összefüggésben az első-második és többedik generációs értelmiségi identitás alakítja.

Iskolai életút és pályaismeret

A kutatás tervezésekor feltételeztük, hogy a szociális munkások pályaválasztását iskolai életútjuk is alakítja, pl. a kedvelt tantárgyak és főként a közösségi aktivitás területén.

A megkérdezett hallgatók 58 százaléka a humán, 31 százaléka a reál tárgyakat kedvelte általános iskolában. Középiskolás korukban 53 százalékuk ugyancsak a humán tárgyakat preferálta, a reál tárgyakat azonban csak 14 százalékuk; 29 százalékuk kedvencei a szakmai tárgyak voltak. Bizonyos összefüggés van az iskolatípus és a kedvelt tárgyak köre között: a gimnáziumot végzettek favoritjai a humán tárgyak, míg a szakközépiskolát végzettek jelentőséget tulajdonítottak a szakmai tárgyakkal. Megfogalmazható, hogy a hallgatók „humán-attitűdűek”, értékeiket és preferenciáikat a „humaniorákhoz” való vonzódás jelentős mértékben befolyásolja. A szakközépiskolából érkezett hallgatók preferenciái – a szakmai tárgyak választása – jó alapot jelentenek az egészségügyi szociális munkás képzéshez is.

Hallgatóink valóban aktívak voltak iskoláikban: általános iskolában kétharmaduknak volt valamilyen „tiszttsége”; kétharmaduk volt úttörő örs- vagy rajvezető, egyharmaduk volt cserkész tisztviselő. Középiskolás korukban már csak mintegy egytizedüknek volt valamilyen tiszttsége, illetve feladata a diákönkormányzatban vagy az osztályában. Hallgatóink rekrutációjára minden bizonnyal hatást gyakorolt vonzódásuk a humaniorákhoz és aktív iskolai életútjuk, ami különböző iskolai és osztálytisztviselők ellátásában is megnyilvánult.

A mintabeli hallgatók ismeretei a szociális munkáról meglehetősen hiányosak: egytizedüknek semmilyen ismerete nem volt a szociális munkáról. Egytizedük középiskolai tanáraitól hallott a szakmáról, míg egyötödük főiskolás ismerősétől, egytizedük a főiskolai kar tájékoztató anyagaiból nyert

képet arról, hogy mi a szociális munka. Ezek az adatok némiképp ellentmondanak a pályaválasztásra ható tényezőknek, hiszen annak kapcsán fontosnak tartották egy szociálisan elkötelezett ember személyes példáját (az ellentmondás csak úgy magyarázható, hogy a „szociálisan elkötelezett személy” nem feltétlenül szociális munkást jelent). A kutatás során több kérdés is érintette a pályaválasztás motívumait. Ezek egyike a lehetséges motíváló tényezőkre és személyekre vonatkozott.

Pályaválasztásomat befolyásolta...

1. érdeklődésem a szociális problémák iránt*	88,1%
2. ide volt a legkönnyebb bejutni	38,2%
3. az Egészségügyi Főiskolai Kar tájékoztató anyagai	37,6%
4. egy szociálisan elhivatott ember példája	28,0%
5. barátaim javaslata	23,8%
6. szüleim tanácsa és döntése	22,8%
7. már dolgoztam ilyen területen	20,0%
8. az Egészségügyi Főiskolai Kar híre	19,8%
9. nem volt más lehetőségem	18,8%
10. szüleim példája	14,9%
11. egy tanárom személyes példája	6,9%

* hányan választották a megkérdezettek közül

Hallgatóink első helyen a személyes érintettséget, a személyes érdeklődést jelezték pályaválasztásuk indoklásában. Döntésüket jelentős mértékben személyes hatására hozták: egy szociálisan „elhivatott” ember, barátok és szülők hatására. Figyelemre méltó a Főiskolai Kar tájékoztató anyagának és hírének a hatása is. A hallgatók válaszai azt jelzik, hogy pályaválasztásukat a legtöbb vonatkozásban személyes és szociális indítatók magyarázzák.

Hipotéziseink között feltételeztük, hogy a szociális munkás szakos hallgatók szakmai motivációi az altruizmussal és az embereken való segítség szándékával függenek össze. A szakmai motivációkat több kérdéssel is vizsgáltuk és teszteltük; ezek közül ismertettük a legjellegzetesebb eredményeket.

Azért szeretnék szociális munkás lenni, mert...

Hallgatóink motivációit az e kérdésre utaló itemek Likert-skálás elemzésével vizsgáltuk, melynek alapmegoszlása a következő (öt fokozatú skálán):

1. emberekkel akarok foglalkozni	4.45
2. segíteni szeretnék az embereken	4.35
3. sikerélményekhez szeretnék jutni	3.41
4. társadalmi megbecsülést akarok szerezni	3.40
5. sok pénzt akarok keresni	2.58

A megkérdezett hallgatók szakmai motivációi meghatározó mértékben a segítséghez és az emberekkel való foglalkozáshoz kötődnek. Nem a sikerélmény és a megbecsülés, és főként nem a pénz miatt szeretnének szociális munkások lenni. Ebben az esetben egy kérdés vehető fel: vajon valójában

ennyire altruista szakmai motivációik vannak-e a megkérdezett hallgatóknak, vagy a szakma általuk is ismert „sikereit”, presztízsét és jövedelmi viszonyait vetítik vissza a motivációikra? Részben e kérdés tesztelését szolgálhatják a szociális munkás tevékenységére vonatkozó kijelentések, melyek a szakma „szépségére”, illetve nehézségére vonatkoznak.

1. táblázat *A szociális munkás munkája*

A szociális munkás munkája elsősorban azért szép, mert...*

1. segít az embereken	4.32
2. emberekkel foglalkozik	4.25
3. sikerélményhez jut	3.25
4. munkáját megbecsülik	2.93
5. sok pénzt keres	1.99

A szociális munkás munkája elsősorban azért nehéz, mert...*

1. kudarcokkal teli	3.58
2. a tapasztalt élmények megviselik	3.51
3. nagyon kevés pénzt keres	3.36
4. nem nézik semmibe	2.86
5. az emberek hálátlanok	2.62

* ötfokozatú skálán

A szociális munka jellegére utaló kijelentések és az egyéni szakmai motivációk között szoros összefüggés van – ez azt is jelenti, hogy a megkérdezett hallgatók a szakmának tulajdonított sajátosságok miatt „szeretnének szociális munkások lenni”. Az adatok alapján az is megfogalmazható, hogy a hallgatók számára valóban kevésbé fontosak a materiális értékek, miközben tisztában is vannak a szakma társadalmi presztízsével és jövedelmi helyzetével.

Egyenlőtlenségek és szolidaritás

A szociális munkások esetében önmagától adódik annak feltételezése, hogy különösen érzékenyek a társadalmi egyenlőtlenségekre. A kutatás során azt vizsgáltuk, hogy hallgatóink mennyire tartják jellemzőnek az egyenlőtlenségekre utaló kijelentéseket a „mai magyar helyzetre” vonatkozóan.

A társadalmi egyenlőtlenségekre és a szolidaritásra vonatkozó kijelentések kapcsán a hallgatóknak azt kellett mérlegelniük, hogy azok szerintük mennyire jellemzik a magyar helyzetet; ez azt is jelenti, hogy nem a hallgatóknak az egyenlőtlenségekhez való viszonyát mértük, hanem azt, hogy mennyire tartják azokat jellemzőnek. Figyelmet érdemel, hogy a hallgatók szerint a mai magyar társadalom és annak legkülönbözőbb csoportjai *alig szolidárisak a tagjaikkal*. Ezek az adatok megfelelnek a már pályán lévő szociális munkások *szakmai tevékenysége egyik alapellentmondásának*: egy segítő szakma tagjaként kell elfogadni a társadalmi egyenlőtlenségek meg-

létét, és szembesülni a társadalmi szolidaritás hiányával. A megkérdezett hallgatók szerint a társadalmat az egyenlőtlenségek növekedése és a szolidaritás hiánya jellemzi. Válaszaik alapján a hallgatók úgy látják, hogy a magyar társadalomban *sem az állam, sem az egyházak, sem a különböző társadalmi csoportok, sem a maguk az egyének nem képesek az egyenlőtlenségeken és a szolidaritás hiányán változtatni*, ráadásul a tradicionális értékek, a család, a „becsületes” munka és vállalkozás sem jelentenek alternatívát. Az állam szerepvállalását marginálisnak ítélik meg, a gazdagok pedig nem segítenek az elesetteken.

A szociális munka jellemző vonásai, módszerek és funkciók

Hallgatóink úgy látják, hogy az egyenlőtlen magyar társadalom tömegesen termeli a szociális munkások lehetséges klienseit. Milyen krízishelyzetekben kell segítenie a szociális munkásnak? Milyen eszközöket használjon, és mi a szakma társadalmi funkciója? Mit fogadnak el, és mit tartanak fontosnak a jelzett területeken?

A mintabeli hallgatók a krízishelyzetek közül a *pszichoszociális krízishelyzetekben segítenének leginkább mint szociális munkások*:

Milyen krízishelyzetben kell a szociális munkásnak segítséget nyújtania*

1. pszichoszociális krízishelyzetben	4.500
2. szellemi krízishelyzetben	3.745
3. anyagi krízishelyzetben	3.375
4. testi krízishelyzetben	3.373

* ötfokozatú skálán

A segítségnyújtás irányával való azonosulás *megfelel a szociális munka mint szakma specifikumainak*, ami a szakmai szocializáció magas fokát mutatja a hallgatók körében. A szakmai szocializáció és a szakmaismeret szempontjából is fontos, hogy a szociális munkában alkalmazott módszerek közül melyiket mennyire tartják jellemzőnek az általuk ismert szociális munka praxisában. A kutatás tervezésekor feltételeztük, hogy a hallgatók majdani szakmai identitását nemcsak az általuk tapasztalt praxis és a képzés által bemutatott szakmai modell alakítja, hanem mindezek hatására a hallgatókban kialakult *elvárások a szakmai munka módszereiről*.

2. táblázat Az egyes módszerek* mennyire jellemzik és mennyire kellene hogy jellemezzék a szociális munkát? (hatfokozatú rangsorskála alapján)

Módszer	Ténylegesen jellemzi	Jellemeznie kellene
Társadalmi támogató hálók szervezése	4.866	3.165
Csoportmunka	4.309	3.633
Segítségadás az önszolgálathoz	4.031	2.316
Cselekvéselemzés (akciókutatás)	3.625	4.726
Közösségi munka	3.583	3.765
Egyéni esetkezelés	1.583	2.592

* a magyar és a német szociális munka módszerek standardjai alapján

A hallgatók úgy ítélik meg, hogy a szociális munka jellemző módszerei a csoportmunka és a szupportív hálók szervezésével írható le, míg az egyéni esetkezelés kevésbé jellemzi azt. Ha rajtuk múlna, a magyar szociális munka gyakorlatában kevésbé ismert „akciókutatást” preferálnák a leginkább, míg a többi módszer közül a közösségi és a csoportmunkát tartanák fontosnak. Mindenképpen figyelmet érdemel, hogy a magyar szociális munka gyakorlatában nagy jelentőségű egyéni esetkezelést sem a ténylegesen tapasztalt gyakorlatban, sem szakmai elvárásaikban nem tartják fontosnak. Ezek az adatok két következtetés levonására alkalmasak: a hallgatók szakmai szocializációjuk kezdetén tartanak – ami természetes –, és ezzel szoros összefüggésben a szakmai gyakorlatok tényleges megoszlásától függetlenül „felülreprezentálják” a közösségi és csoportos szociális munka mint módszerek alkalmazási körét.

Hallgatóink képe a szociális munkáról kifejezetten konzekvens: pszichoszociális krízishelyzetben segítenének és a szupportív hálókat fejlesztenék, valamint csoportmunkát folytatnának – ezekre a preferenciákra rímel az is, hogy milyen társadalmi funkciókat tulajdonítanak a szociális munkának.

A szociális munka funkciója*

1. társadalmi problémák integrációja vagy marginalizációja	3.838
2. segítségnyújtás az alkalmazkodni nem tudó embereknek	3.832
3. a fennálló viszonyok és struktúrák újratermelődéséből keletkező esetek kezelése és megoldása	3.814
4. a megelőzés és a korrigáló tevékenység	3.402
5. normabiztosítás problémamegértéssel és megelőzéssel	3.327
6. integrálás anyagi támogatással és neveléssel	2.627
7. a politikai legitímáció fenntartása	2.137

* ötfokozatú skálán

A megkérdezett hallgatók a szociális munka lehetséges társadalmi funkciói között is az integrációnak, a problémakezelésnek, a megelőzésnek és a korrigálásnak tulajdonítják a legnagyobb jelentőséget. Ezek a funkciók megfelelnek a szociális munka preferált társadalmi funkcióinak. A megkérdezett hallgatók elutasítják a szociális munka legitímációs és „nevelési” funkcióit,

ami a szakma átpolitizálásának az elutasítását és egy másik szakma (a pedagógia) nem releváns alkalmazásának az elutasítását jelenti.

A szociális munka lehetséges területeit, módszereit és társadalmi funkcióit tekintve megfogalmazható, hogy a hallgatók figyelemre méltó szakmai ismeretekkel rendelkeznek, ami a gyakorlatorientált képzésnek a sikeres szakmai szocializációját igazolja. A hallgatók koherensen kezelik a szakma módszereit és funkcióit, amit a képzés hatékonysága mellett a hallgatók által preferált értékek és attitűdök is lényegesen befolyásolnak: a kutatás egyéb adatai alapján a megkérdezettek a segítő szakmákra jellemző értékeket preferálják, a szociális munkás szakma jellemző vonásai közül is a másokon való segítséget fogadják el a leginkább.

Milyen legyen a szociális munkás? Tulajdonságok és professzionalizmus

A szociális munkás tulajdonságaira vonatkozó kérdések is megerősítik a szociális munkás szakos hallgatók pályaképéről kifejtett megállapításainkat. A hallgatók nyolc tulajdonság között rangsorolhattak, hogy azok mennyire fontosak, illetve kizáróak a szociális munka szempontjából.*

3. táblázat A tulajdonságok rangsora

A tulajdonságok rangsora – mennyire fontosak a szociális munka szempontjából

1. empátia	2.228
2. szakmai felkészültség	2.663
3. érzékenység	4.525
4. megfelelő iskolai végzettség	4.554
5. talpraesettség	4.594
6. kreativitás	4.604
7. önzetlenség	5.178
8. vonzó megjelenés	7.168

A tulajdonságok rangsora – mennyire kizáróak a szociális munka szempontjából

1. másság elutasítása	2.990
2. szakmai felkészültség hiánya	3.356
3. érzéketlenség	3.634
4. merev gondolkodás	4.158
5. önzés	4.376
6. tehetetlenség	4.842
7. iskolai végzettség hiánya	5.337
8. rossz külső	7.059

* nyolcfokozatú skálán, ahol a fontosabbnak vagy kizáróabbnak ítélt tulajdonság kisebb értéket kap

A hallgatók a pozitívan megfogalmazott állítások esetében az empátiát és a szakmai felkészültséget tartják a legfontosabbnak. Ez a szociális

kással összefüggő „ideálképük” két pólusát is jelenti: a szociális munkás egyidejűleg legyen empatikus és szakmailag felkészült. Ezeknek az adatoknak ellentmondanak a szakmára negatívan megfogalmazott állítások, különösen a toleranciára és az iskolai végzettségre utalóak. Ez azt is jelenti, hogy ami fontos, az nem feltétlenül kizáró a szociális munka esetében. *Legellentmondásosabb a szakmai felkészültség kontra megfelelő iskolai végzettség megítélése:* bár a szakmai felkészültséget fontosnak tartják, azt nem kapcsolják össze a megfelelő iskolai végzettséggel. Ezt az ellentmondást a *szociális munka szakmára generálisan jellemző ellentmondás hatásával magyarázzuk:* a szakma jellegzetesen olyan „paraprofesszió”, amely nehezen professzionalizálható pl. a szociális szférában dolgozó önkéntesek tartósan magas száma miatt. Mivel a szociális munkások által végzett tevékenységek egy részét önkéntesek is végzik, *állandóan hat az iskolai végzettség fontosságának a megkérdőjelezése.*

A kutatás más adatai is erről a sajátosan kétpólusú szakmai ideálképről tudósítanak: hallgatóink preferenciáinak középpontjában a *segítő szakember áll, a segítséghez szükséges személyiségjegyekkel és beállítódással; a „segítő” az ő pályaképükben egyúttal szakember is.* Preferenciáik magának a szakmának a helyzetét és professzionalizálhatóságát is jelzik. Jól mérhető ez a különböző típusokhoz és más szakmákhoz való vonzódásukban is.

A kutatásnak a *professzionizáltságra* vonatkozó hipotézisét részben azal teszteltük, hogy a lehetséges típusok közül melyiket választják a mintabeli hallgatók. A hallgatók öt embertípus közül választhattak. „S. Úr” fiatalon, kemény munkával építette fel a vállalkozását, és ma már kétszáz embernek ad munkát. Vállalatánál kemény rend és fegyelem van, amiért cserébe jól megfizeti alkalmazottait. Véleménye az, hogy aki akar, talál munkát, és aki akar, az sikeres lehet. Úgy gondolja, hogy ha sok embernek ad munkát, az nagyobb segítség, mint az értelmetlen és munkátlanok támogatása. Jelszava: „Teljes erőbedobás és odaadás!”. „J. Úr” is fiatalon, kemény munkával építette fel vállalkozását, és ő is kétszáz embernek ad munkát. Alkalmazottait személyesen ismeri, és lehetőségeihez mérten támogatja is őket. Városa megbecsült polgára, aki törődik a köz ügyeivel is. Jelszava: „Nemcsak munkával él az ember!”. „Ö. Úr” már gyermekkorában is mindenkin segíteni akart. Szülei kívánságára mérnök lett, de munkája mellett fontosnak tartja, hogy segítsen másokon. Önkéntes segítőként és szervezőként vesz részt a hajléktalanok ügyeinek az intézésében. Jelszava: „Segíts, mert Te is igényelhetsz segítséget!”. „Sz. Úr” a társadalmi ügyek elkötelezettje. Úgy látja, hogy a kor, amelyben él, embertelen és taszító. Egy jobb, igazságosabb társadalomról álmodik, amelyben nincsenek szegények és elesettek. Véleménye az, hogy fogalmazzuk meg eszményeinket és bíráljuk a visszasságokat. Jelszava: „Szeressük egymást, emberek!”. „P. Úr” végzettsége szerint szociális munkás, akit mindig vonzottak a társadalmi kérdések, és úgy gondolta, hogy tennie kell valamit a szegényekért, az idősekért és minden rászoruló emberért. Véleménye az, hogy legtöbbet akkor tehetünk, ha tudjuk, hogy mit és hogyan kell tennünk. Jelszava: „Csak felkészülten és elkötelezetten!”.

A lehetséges embertípusok preferenciái (a válaszok százalékában)

1. „J(ópolgár) Úr”	49%
2. „P(rofesszionális szociális munkás) Úr”	36%
3. „Ö(nkéntes) Úr”	12%
4. „Sz(éplélek) Úr”	2%
5. „S(ikeres üzletember) Úr”	1%

A lehetséges embertípusok választása alapján megfogalmazható, hogy a megkérdezett hallgatók az alkalmazottaik emberi problémáit is figyelembe vevő, a közért tenni akaró polgárokat preferálják leginkább – nem a sikeres, de hideg üzletembert, hanem a saját helyi- és civil társadalmában élő vállalkozó-polgárt. Ez a klasszikus polgári értékeknek és erényeknek a reneszánszát jelenti a hallgatók körében. Arra a kérdésre, hogy ez tudatos érték-választás és értékorientáció is, vagy csak a választható típusok által gyakorolt hatás, nem tudunk megnyugtató választ adni. Feltételezzük, hogy a generális értelmiségi értékekből és az értelmiségi kultúrából következően az *emberi tényezőt* elfogadó vállalkozó-polgár tudatos preferálásáról van szó, amit alátámaszt a csak piaci logikával gondolkodó „sikeres üzletember” teljes elutasítása is. Ez a preferencia nagy kihívás a képzés számára, hiszen a helyi és civil társadalom értékeinek, mozgatórugóinak és működésének a mibenlétét kell prezentálni, ami a tényleges gyakorlat szempontjából meghatározó eleme pályaképüknek. Mindazonáltal a profi–önkéntes viszony, ha nem is dichotóm a pályaképükben, mindenképpen hozzájárul a formális iskolai képzés fontosságának ambivalens kezeléséhez. Ez arra utal, hogy a szakmát olyan *hivatásként értelmezik, amelyben nehezen definiálható a szükséges szakmai tudás köre, még akkor is, ha egyébként professzionális módon művelnék a szakmát.* Hallgatóinkat a sikerorientált üzletemberek mellett a „széplelkek” is taszítják: ez arra utal, hogy a szociális munkában általuk fontosnak tartott „önkéntességet” nem „álmodozó széplelek” módjára képzelik el.

Munkaérték-preferenciák vizsgálata

A vizsgálat a *Super-féle munkaérték-kérdőív* segítségével készült. A statisztikai eljárások segítségével *ranghelymeghatározást* (az egyes érték-körök sorrendje) és *faktoranalízist* (varimax rotált faktorok) végeztünk.

4. táblázat Az egyes értékkörök rangsora

Értékkör	Átlag	Szórás	Ranghely
Altruizmus	12.770	1.558	1.
Változatosság	12.649	1.926	2.
Kreativitás	12.554	2.108	3.
Önérvényesítés	12.095	2.284	4.
Függetlenség	11.849	2.152	5.
Társas kapcsolatok	11.581	1.993	6.
Szellemi ösztönzés	11.351	1.961	7.
Anyagi ellenszolgáltatás	11.068	2.616	8.
Presztízs	10.905	2.597	9.
Munkateljesítmény	10.892	1.756	10.
Hierarchia	9.986	2.475	11.
Esztétikum	9.595	2.638	12.
Humán értékek	9.055	1.907	13.
Irányítás	8.625	2.613	14.
Játékosság	8.419	2.472	15.

A táblázatból látható, hogy a legelfogadottabb érték az altruizmus, a legelutasítottabb pedig a játékosság. Kissé meglepő, hogy az önérvényesítés a negyedik ranghelyen áll, az altruizmus után nem sokkal lemaradva. A kreativitás és a változatosság magas elfogadottsága természetes és jellemző életkori igénnyel magyarázható. Ellentmondásnak tűnik, hogy a humán értékek köre az egyik legelutasítottabb, ugyanakkor az altruizmus első helyen elfogadott.

Az eredmények egybevetése más hazai vizsgálatok eredményeivel

A magyarországi értékorientációs vizsgálatok közül elsősorban az oktatás területén végzett munkaérték-vizsgálatok azok, amelyek különös figyelmet érdemelnek. Egy középiskolások körében alkalmazott vizsgálatot (Schüttler–Kiss 1985) is elvégeztek, s bár a vizsgálati módszer azonos volt a miénkkel (Super-féle munkaérték-kérdőív), a vizsgálati minta alapvető eltérése miatt eredményének összehasonlításával külön nem foglalkoznánk. Ugyancsak a felsőoktatásban tanuló hallgatók körében végzett vizsgálatot Perczel Tamás is, de az ő iránya és a módszere más volt, így az összevetés is nehézkesnek és irrelevánsnak tűnik (Perczel 1992). Tulajdonképpen ide tartozik a már pályán lévő fiatal értelmiségiek körében végzett vizsgálat (Váriné 1981), de a fenti okok miatt e helyütt külön nem térünk ki rá. Annál nagyobb figyelmet érdemelnek az orvostanhallgatók körében végzett munkaérték-vizsgálatok. Időrendben a Csepeli-féle (Csepeli–Somlai 1978), a Szilágyi Klára (Szilágyi 1979, 1980, 1985) és Benson Katalin (Benson 1985) által végzett vizsgálatok, jóllehet a vizsgálatok céljai eltérőek voltak, de a teljes módszerbeli és nagyfokú mintabeli hasonlóság miatt érdemesnek tartjuk röviden ismertetni azokat és eredményeik számunkra érdekes vonatkozásairól szólni. Ebbe a sorba illeszthető még Szilágyi Klárának két további, a Super-

féle munkaérték-kérdőívvel, a tanulmányaikat kezdő, illetve befejező egyetemi és főiskolai hallgatók körében végzett vizsgálata (Szilágyi 1984, 1985) is. A saját vizsgálataink eredményeivel való részletes összevetésre nem vállalkozhatunk, ez egy másik tanulmány témája lehetne. Az érdekesebb összefüggésekre természetesen majd utalni fogunk.

Amint a fejezet elején már említettük, az orvostanhallgatók körében végzett vizsgálatok különösen érdekesek számunkra, hiszen a populáció hasonlósága (felsőoktatásban lévő hallgatók) mellett, szakmai hasonlóság is felfedezhető (humán segítő) és az egészségügyi főiskolások pedig orvosegyetemi (DOTE) keretben tanulnak. A Benson-féle vizsgálatban tapasztalt értékpreferenciák nagyjából megegyeznek a többi vizsgálat eredményeivel. Ez egy longitudinális jellegű vizsgálat volt, melyet 1982–1985 között végeztek a SOTE három karának (ÁOK, FOK, GYOK) hallgatói, valamint a felvételt nem nyert, de ide jelentkezett jelöltek körében (Benson 1985). Hasonló mintán végzett vizsgálatot Csepeli György és Somlai Péter is (Csepeli–Somlai 1980). Ugyancsak orvostanhallgatókra vonatkoznak Szilágyi Klára vizsgálatai (Szilágyi 1979, 1980, 1985) is. A fenti vizsgálatok célja (a mienktől eltérően) a Super-féle munkaérték-kérdőív pályaképzési vizsgálati módszerként való érvényességének kipróbálása volt.

Az értékpreferenciák nagyjából megegyeztek (lásd: Mellékletek, 1–5. táblázat). Első helyen mindegyik vizsgálatban az altruizmus szerepelt, és ez a mi vizsgálati eredményeinkkel is teljesen egybevágt. A második helyen is tökéletes a hasonlóság, a változatosságot mint munkaértéket mindegyik vizsgálatban, így a mienkben is azonos helyre rangsorolták. Lényeges eltérés van viszont a preferált értékek közül az önérvényesítés tekintetében, mely értékkör a mi első vizsgálatunkban markánsan a harmadik helyen szerepel, a második vizsgálatban negyedik, a többi vizsgálatban egyrészt hátrébb szerepel, vagy szór (Benson-féle), sőt csaknem az elutasítottak közé tartozik (Benson-féle vizsgálat, ÁOK alminta). Az elutasított értékkörök is megegyeznek, a legtöbb esetben a rangszám is azonos. Az esztétikum a Csepeli-féle vizsgálatban a 13., a többiben (a mienkben is) a 12. helyet foglalja el. Az elutasított értékkörök: a játék (mindenütt utolsó), humán értékek (!), az irányítás voltak. Érdekes, hogy az anyagiak a mi vizsgálatunkban lényegesen előkelőbb helyen szerepel (6., ill. 8. hely!), mint az orvosegyetemi mintákon, ahol gyakorlatilag az elutasított értékek közé csúszott (12. hely). Ez a tény, figyelembe véve a közvélemény vélekedését az orvosi pálya és az anyagiak összefüggéséről, több mint érdekes.

A faktoranalízis kapcsán is mutatkoztak eltérések. Szilágyi hat faktort talált. Ezek a következők voltak: intellektuális értékek, irányítás, altruizmus, társas kapcsolatok, anyagiak, függetlenség. A Benson-féle vizsgálatban három faktort tudtak elkülöníteni: az első faktor az intellektuális értékek, a második faktorban az anyagiak és a presztízs mint fő értékek, idetartozott még az irányítás is (tehát nem külön faktor!), a harmadik faktor pedig a társas kapcsolatokra vonatkozik. Az általunk végzett vizsgálatban öt faktor volt elkülöníthető. (Ezekről a faktorokról részletesebben a saját eredményeink értékelésekor szőttünk.)

A további két vizsgálat eredményei a következőképpen alakultak: az el-

sőévesek vizsgálatánál (Szilágyi 1985) három pályacsoport képviselőit tesztelték (agrár, műszaki, pedagógus), és az egyes szakmák értékpreferenciái a következők voltak: az első öt ranghelyen ugyanazon értékkörök helyezkedtek el (változatosság, önérvényesítés, társas kapcsolatok, kreativitás, munkateljesítmény). Egy ponton mutatkozott lényeges eltérés, mégpedig az altruizmus kérdésében, ugyanis amíg a pedagógus hallgatóknál az első helyen szerepelt (teljesen megegyezve a már ismertetett kutatások tapasztalataival), addig az agrárhallgatóknál a hatodik, a műszakiaknál csupán a hetedik ranghelyen található. Sajátosnak mondható az agrárhallgatók választásai egy helyen térnek el, a kreativitás és a munkateljesítmény tekintetében. (A műszakiaknál a kreativitás eggyel előbbi [4.] ranghelyen szerepel, mint a munkateljesítmény. Az agrárosoknál ez fordítva van. A pedagógus hallgatók, a már említett altruizmusbeli különbség mellett, az önérvényesítés kérdésében is eltérnek a másik két szakmától, elébe helyezve azt a társas kapcsolatoknak. (Ez kissé meglepő!) A többi választás hasonló a preferált értékkörök tekintetében. Az elutasított értékeknek is nagyjából hasonló a helyzet. Az utolsó öt ranghelyen megegyező értékkörök (játékosság, humán értékek, irányítás, esztétikum, hierarchia) állnak egy sorrendi cserével (irányítás vs. esztétikum) a műszakiaknál és az agrárosoknál (az utóbbiak egy hellyel hátrébb sorolták az esztétikumot), illetve egy másik értékkör (anyagiak) megjelenése a pedagógus hallgatóknál (az esztétikum helyett), egy sorrendi cserével (az irányítás eggyel hátrébb szerepel, mint a humán értékek). Az altruizmust leszámítva, hasonló tendenciát mutatnak a preferált értékkörök, mint a már említett vizsgálatoknál. Hasonló a helyzet az elutasított értékkörök esetében is. A presztízs helye itt is megegyezik az előzőekkel. A faktoranalízis során hat faktort különítették el a korábban már említett főértékek szerinti megoszlásban. A tanulmányukat befejező hallgatók körében végzett vizsgálat (Szilágyi 1984) azonos képet mutat az elsőévesekével mind a preferált, mind pedig az elutasított értékkörök tekintetében, egy sajnálatos eltéréssel. Az altruizmus ugyanis a végzős pedagógus hallgatóknál kétfelével hátrébbi ranghelyen található, mint az elsőéveseknél. (Ez üzenetértékű a tanárképzés számára!) A faktoranalízis eredménye ugyanaz volt, mint az előző vizsgálat esetében.

Egyértelműen megállapítható tehát egyfajta munkaérték-stabilitás, amely 10–15 év eltéréssel és a mintabeli különbség ellenére is meglehetősen nagy állandóságot mutat a munkával kapcsolatos értékek tekintetében a felsőoktatásban részt vevő hallgatóknál.

Az elvárásainkat tekintve igazolódott a nagyfokú értékstabilitás és az eltérő faktorszerkezet. Úgy véljük, hogy a vizsgálat eredménye hasznosítható a képzés során, különösen pl. a curriculumfejlesztés területén.

A szociális munka és más szakmák viszonya

Mivel a szociális munka olyan segítő szakma, amely kapcsolatban áll sok, egyéb, segítő és nem segítő szakmával, vizsgáltuk a más szakmákról kialakult sztereotípiákat és preferenciákat is. Az adatok alapján a hallgatók szerint

a szociális munkások azokkal a foglalkozásokkal tudnak *leginkább együttműködni, amelyekhez a leginkább hasonlítanak.*

A szociális munkás tevékenysége melyik foglalkozáshoz hasonlít leginkább*

1. pszichológus	1.670
2. lelkész	2.790
3. pedagógus	3.141
4. ápoló	3.890
5. jogász	4.080
6. közgazdász	6.010
7. mérnök	6.700

* hétfokozatú rangsorskála

Hallgatóink szerint leendő foglalkozásuk a *tevékenység jellege alapján a pszichológusokhoz* hasonlít a leginkább. Lényeges hasonlóságot látnak a lelkészek tevékenységével is, ami a szakmai együttműködés fontos területének és irányának az elfogadását is jelenti. Gyengébb „hasonlóságot” látnak a tanárokkal, amit a lehetséges és szükséges szakmai együttműködés alacsony szintje is magyaráz. Figyelmet érdemlő módon csekélynek látják a mintabeli hallgatók a szociális munka és az ápolói munka hasonlóságát, ami a magyar egészségügyi és szociális szakmák közötti indokolatlanul alacsony fokú együttműködés következménye is. Terjedelmesebb szakmaskálán vizsgáltuk azt, hogy a hallgatók szociális munkásként mely foglalkozásokkal tudnának leginkább együttműködni.

Mely foglalkozásokkal tudna leginkább együttműködni mint szociális munkás*

1. Pszichológus	4.570
2. Gyermekvédelmi szakember	4.539
3. Szociálpolitikus	4.275
4. Szociológus	4.157
5. Ápoló	3.745
6. Önkormányzati tisztviselő	3.637
7. Tanár	3.627
8. Lelkész	3.588
9. Orvos	3.520
10. Ügyvéd	3.500
11. Újságíró	3.343
12. Apáca	3.127
13. Rendőr	3.010
14. Bíró	3.088
15. Politikus	2.676
16. Művész	2.667
17. Mérnök	1.990

* ötfokozatú skálán

Hallgatóink leginkább más segítő szakmabeliekkel és a szakmával szoros kapcsolatban álló, a szakmához információkat és tudást adó foglalkozásokkal (szociálpolitikus, szociológus) tudnának a leginkább együttműködni. Számos olyan foglalkozással is csak moderáltan tudnának együttműködni, amelyekkel a napi gyakorlatban egyébként lehetséges vagy kifejezetten szoros a szociális munkások kapcsolata. Ez a szakmai felkészítés és a szakmai gyakorlatok célirányosabb és motiváltabb szervezésére is felhívja a képzőhelyek figyelmét. A foglalkozások hasonlósága és az együttműködési készség alapján kialakult rangsorok és preferenciák jól leírják azt a szakmai-foglalkozási kört, amelybe szakmai szocializációjuk korlátait is figyelembe véve a hallgatók elhelyezik a szociális munkát mint foglalkozást.

A szakirodalmi álláspontok alapján a kutatás hipotézisei között felvetettük, hogy összefüggés lehet egy foglalkozás *professzionizáltsága és annak társadalmi presztízse között*; más szavakkal: egy foglalkozás presztízse jól kifejezi annak professzionizáltságát, azaz, minél professzionizáltabb egy foglalkozás, annál nagyobb a presztízse.

5. táblázat Foglalkozások presztízse és hatalma*

Foglalkozások sorrendje a presztízssorrend alapján	Presztízsszám	Hatalom
1. Orvos	9.431	8.606
2. Bíró	9.390	9.265
3. Ügyvéd	9.317	8.859
4. Nagyváros polgármestere	9.101	9.309
5. Országos politikus	8.859	9.515
6. Kutató	8.687	7.536
7. Közgazdász	8.667	8.103
8. Banki menedzser	8.646	8.670
9. Mérnök	7.939	7.619
10. Pszichológus	7.929	6.907
11. Középiskolai tanár	7.727	6.691
12. Újságíró	7.424	7.804
13. Szociológus	7.414	6.552
14. Művész	7.394	5.680
15. Banktisztviselő	7.333	6.866
16. Pap	6.920	6.071
17. Agrármérnök	6.859	5.927
18. Közigazgatási tisztviselő	6.667	6.732
19. Vállalkozó	6.717	7.000
20. Általános iskolai tanár	6.071	6.144
21. Népművelő	5.939	5.175
22. Diplomás ápoló	5.919	5.526
23. Szociális munkás	5.768	6.093
24. Rendőrtiszt	5.760	7.299
25. Fodrász	4.162	3.175
26. Sofőr	3.745	2.856
27. Villanyszerelő	3.510	3.320

* tízfokozatú skálán

A megkérdezett hallgatók a szociális munkásokat 27 lehetséges foglalkozás közül a 23. helyre sorolták a szakmának tulajdonított presztízsszám alapján. Az alacsonyabb társadalmi presztízsszám általában alacsonyabb érdekérvényesítési képességgel és hatalommal jár együtt, így a hallgatók rangsora szerint a szociális munka társadalmi presztízse és érdekérvényesítő képessége, valamint hatalma alacsony. Rangsorukban a szociális munka az elmúlt évtizedekben jelentős presztízsszűküléssel jellemezhető általános iskolai tanárokkal és a Magyarországon új vagy rövid múltra visszatekintő diplomás foglalkozásokkal került egy csoportba. A professzionizációra vonatkozó teóriák (Parsons, 1968) szerint a legnagyobb társadalmi presztízse a többévszázados múltú és egyetemi hagyományokkal rendelkező szakmáknak van, pl. az orvosoknak és a jogászoknak. Az ún. „alkalmazott” tudással leírható foglalkozások presztízse rendre alacsonyabb, a para- és semiprofesszióké pedig még ezeknél is alacsonyabb. A hallgatók által a szociális munkának tulajdonított presztízsszám igazolja ezt a szakirodalmi megállapítást. A presztízsszám-hierarchiában elfoglalt szerény hely *azonban nem jelent automatikusan alacsony professzionizáltságot*: a szakma professzionizáltságának többi mutatója, pl. a szükséges tudás leírhatósága és a képzés formalizáltsága alapján megfogalmazható, hogy a szociális munka *társadalmi presztízse lényegesen alacsonyabb, mint a szakma tényleges professzionizáltsága, ám a presztízshierarchia a klasszikus egyetemi szakmák preferenciáit jelzi*. A mintabeli hallgatók presztízsszám-rangsora *két dolgot fejez ki*: a hallgatók reálisan el tudják helyezni a szociális munkát, mint (a Magyarországon) új diplomás szakmát a foglalkozások rangsorában, ami azt jelenti, hogy reális önképük van, másrészt a foglalkozás helye a presztízsszám-rangsorban *nem taszítja őket a foglalkozás gyakorlásától*.

Vélemények és elvárások a képzésről

A kutatás fontos része volt a hallgatók véleménye a képzésről: ezek az információk a képzés feedback-jeként is értelmezhetők. Összevethetők a „Mit tanult szívesen” kérdésre adott válaszok a „Mit tart fontosnak a képzésben” kérdésre adott válaszokkal. Mivel a hallgatók szakmai szocializációja még nem fejeződött be, válaszaik fontos információkként kezelendők, ám pusztán erre nem lehet pl. egy tantervi reformot építeni, hisz a hallgatók a képzési folyamatnak mindig valamelyik pontján vannak, szakmai szocializációjuk csak a képzés után fejeződik be. A hallgatói válaszokat *fontos jelzéseként kell kezelni, amelyek a hallgatói érdeklődés, az elvárások és az igények irányát jelzik*.

Eddigi tanulmányai során mit tanult szívesen* (a kérdésre adott válaszok százalékában)

1. Pszichológiai tárgyakat	35%
2. Társadalompolitikai tárgyakat	30%
3. Szociológiai tárgyakat	24%
4. Szociális munka gyakorlatát és elméletét	3%
5. Többet is megnevezett	6%
6. Jogi tárgyakat	2%

A „kedvenc tárgyak” listája alapján megfogalmazható, hogy a hallgatók jobban vonzódnak az alapozó pszichológiai és szociológiai tárgyakhoz, mint a szakmai tárgyakhoz. A szakmai tárgyak közül a *társadalompolitikát inkább preferálják*, mint a szűkebben vett szakmai tárgyakat. A teljes képhez tartozik, hogy a pszichológiai és szociológiai tárgyak is jelentős mértékű olyan szakmai ismeretet közvetítenek és olyan gyakorlatokat, tréningeket jelentenek, amelyek közvetlenül a szociális munka szakmai ismeretei közé tartoznak. Lényegesen módosul a kép, ha az *egyéni preferencia mellett a tárgyak fontosságának preferenciáit vizsgáljuk a szociális munka szakma szempontjából*; az erre a kérdésre adott válaszok alapján úgy tűnik, a hallgatók képesek disztingválni az egyéni érdeklődés és vonzódás, valamint a szakma szempontjai között.

Az egyes ismeretkörök mennyire fontosak egy szociális munkás számára*

1. Szociális munka gyakorlata	4.804
2. Pszichológiai ismeretek	4.412
3. Szociális munka elméleti ismeretei	4.392
4. Szociálpolitikai ismeretek	4.275
5. Jogi ismeretek	4.265
6. Szociológiai ismeretek	4.059
7. Politikai-politológiai ismeretek	3.294
8. Egészségügyi ismeretek	3.255
9. Gazdasági ismeretek	3.255

* ötfokozatú skála

Lényeges eltérések vannak a „kedvelt tárgyak” és a „szakma szempontjából fontos tárgyak” között. A hallgatók *a szociális munka gyakorlatát tartják* majdani szakmájuk szempontjából a legfontosabbnak. Ugyancsak kiemelt szerepet szánnak a szociális munka elméleti ismereteinek is. *A pszichológiát egyaránt fontosnak tartják és kedvelik is* a mintabeli hallgatók. Konzekvens a szociálpolitika és a szociológia választása is, ezzel szemben a „nem szeretett” *jogi ismereteket a szakma szempontjából nagyon fontosnak tartják*, ami a hasonló választásaik (szociális munka elmélete és gyakorlata) alapján megerősíti azt a tényt, miszerint a hallgatók képesek a szakma szempontjából fontos ismeretek elfogadásának mérlegelésére. Kevésbé tartják fontosnak a többi ismeretkört – azokat a kedvenc tárgyak között sem jelzik, ami az ilyen típusú ismeretekkel és tudással szembeni „bölcsész-averziókkal” magyarázható. A tárgyakhoz kapcsolódó ismeretanyag mellett vizsgáltuk a *szakmai*

készségek fontosságának problémáját is: mennyire tartják fontosnak a hallgatók a szociális munka szempontjából a kérdőívben megnevezett „készségek” körét.

A szociális munkásnak meg kell tanulnia, hogy...*

1. képes legyen segíteni másoknak	4.569
2. jól kommunikáljon	4.471
3. tájékozott legyen a szociális munka különböző területein	4.402
4. toleráns legyen másokkal	4.324
5. képes legyen az állandó újrakezdésre	4.324
6. jól tájékozódjon jogi kérdésekben	4.206
7. jól tájékozódjon társadalmi-szociológiai kérdésekben	4.157
8. minden helyzetben feltalálja magát	4.147
9. jól tájékozódjon társadalmi-politikai kérdésekben	4.029
10. beleélje magát mások helyzetébe	4.020
11. tudjon kellő távolságot tartani a problémáktól	3.745

* ötfokozatú skála

A hallgatók szerint a főiskolai képzésnek *szinte egyenlő súllyal kell őket felkészítenie a másokon való segítség és a jó kommunikálás, valamint a toleranciára való képesség mellett a legkülönbözőbb területeken való tájékozódás képességére*. Preferenciáik azt jelzik, hogy a segítő szakmához szükséges képességek és készségek „megtanítása” mellett a generális értelmiségi szerepeknek megfelelő „tájékozódási képesség” átadását is várják a főiskolai képzéstől. A különböző területeken való tájékozódás képessége esetükben – ezt igazolják a kedvelt tárgyak és a fontos ismeretek választásai is – túlmegy az értelmiségi szerepekhez kötődő jellegén, azt a szociális munka szakmaisága által meghatározottnak tartják. Meglepő, hogy milyen kis jelentőséget tulajdonítanak a távolságtartás képességének, holott a burnout-szindróma által befolyásolt szociális munka esetében nagy szerepe van a távolságtartásnak. Preferenciáik alapján a megkérdezett hallgatók *a másokon való segítséget tartják a legfontosabbnak*, így számukra a „távolságtartás” minden bizonnyal a „nem segítséssel” asszociálódik.

Záró gondolatok

Dolgozatunkat összegezve megállapítható, hogy a megkérdezett hallgatók pályaképét jelentős mértékben a szociális munka mai magyarországi újszerűsége és a szakmára generálisan jellemző segítő-attitűd és az azzal összefüggő értékek alakítják. A mintabeli hallgatók pályaképe sok szempontból ambivalens, ám egyúttal kifejezetten reális is. Társadalomképük és a szakmáról kialakult képük a realitások ismeretét igazolja. A képzéssel kapcsolatos elvárásaik és véleményük is ambivalens: más tartanak fontosnak a szakma szempontjából, mint amit egyébként a képzésben preferálnak. A hallgatók segítő attitűdjé és altruizmusa nem zárja ki a szociális munka mint szakma reális értékelését és a professzionalizációra való törekvést: miközben leginkább altruista módon közelítenek a szociális problémákhoz, fontosnak tartják

a szakmai ismeretek meglétét és alkalmazását is. A szociális munkás pályakép kapcsán a hallgatókat illetően megfogalmazott hipotéziseink zömmel igazolódtak. A hallgatók a szociális munkához *annak újszerűsége és segítő beállítódásuk miatt* vonzódnak, ám középiskolás korukban jelentős részüknek nem voltak ismeretei a szakmáról. A hallgatók rekrutációjára megfogalmazott hipotézisünk is igazolódtott, hiszen valóban elsőgenerációs nők jelentik a szakma utánpótlását és rekrutációs bázisát. A képzést illetően hipotéziseink csak részben igazolódtak: a hallgatók *nem ugyanazokat a tárgyakat és ismereteket preferálták, mint amelyeket fontosnak tartanak a szakma gyakorlata szempontjából*. Mintabeli hallgatóink kevésbé tartották semiprofesszionának a szociális munkát, mint azt vártuk. Pályaszocializációjuk és pályaismeretük jelenlegi szintjén is úgy képzelik, hogy a szociális munka mint jellegzetesen segítő szakma *professzionálítható*, a szociális munkát „profik” által végzett tevékenységként képzelik el.

Mellékletek

1. táblázat Az első faktor értékköre és faktorsúlya

Értékkör	Faktorsúly
Kreativitás	.72822

2. táblázat A második faktor értékköre és faktorsúlya

Értékkör	Faktorsúly
Szellemi ösztönzés	.75916
Változatosság	.64457

3. táblázat A harmadik faktor értékköre és faktorsúlya

Értékkör	Faktorsúly
Humán értékek	.82206
Irányítás	.65664

4. táblázat A negyedik faktor értékköre és faktorsúlya

Értékkör	Faktorsúly
Esztétikum	.86788
Önérvényesítés	.56028
Társas kapcsolatok	.50058

5. táblázat Az ötödik faktor értékköre és faktorsúlya

Értékkör	Faktorsúly
Anyagi ellenszolgáltatás	.77239
Presztízs	.62912
Munkateljesítmény	.45144

IRODALOM

- Benson Katalin: Orvosegyetemi hallgatók körében végzett vizsgálatainak összehasonlító elemzése. FPK Tanulmánykötet. Budapest 1985.
- Budai István: Lépések az európai szellemiségű szociális képzés irányába. *Esély* 1995. 3. 74–89.
- Csepeli György: A szociálpszichológia vázlata. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest 1987.
- Csirszka János: A személyiség munkatevékenységének pszichológiája. Akadémiai Kiadó, Budapest 1985.
- Etzioni, A.: The Semi-Professions and their Organizations. Teachers, Nurses, Social Workers, New York 1969.
- Fónai Mihály: Pályakép – és ami mögötte van. *Szabolcs-Szatmári Szemle* 1986. 3. 348–353.
- Freidson, E.: The Future of Professionalisation. In: Stacey, M. Freidson, E. (eds.) Health and the Division of Labor, London 1977.
- Győri Péter: Egy szakma születése. *Esély* 1996. 6. 57–75.
- Horváth Ágota–Lévai Katalin: Szociális munkások. I–II. *Esély* 1996.4. 71–88., 1996. 6. 33–57.
- Kersting, J. H.–Marlo Riege: A szociális munka és a szociálpedagógia professzionálizálása Németországban. *Esély* 1995. 1. 82–91.
- Kiss János: Egy segítő foglalkozás első hazai képviselőinek pályaképe, pályával kapcsolatos értékorientációja. Bölcsészdoktori disszertáció. 1995. Debrecen, KLTE
- Parsons, T.: Professions. In: International Encyclopedia of the Social Sciences. Ed. David, Shills. Mac Millan and Free Press, Vol 12. 1968. 536–547.
- Perczel Tamás: Értékorientáció és a munka világa. Egyetemi jegyzet. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1992.
- Profession of Medicine. A Study of the Sociology of Applied Knowledge. Dodd, Mead Comp., New York 1970.
- Ritzter, G.: Professionalism and the Individual. In: The Professions and their Prospects. Ed. E. Freidson
- Schein, E.: Professional Education (With D. W. Kommers), MacGraw-Hill Book, New York, 1972.
- Szilágyi Klára: Tanulmányaikat befejező egyetemi és főiskolai hallgatók értékválasztásának eredményei. *Pályaválasztás* 1983/4.
- Szilágyi Klára: Felsőoktatási intézmények elsőéves hallgatóinak értékválasztása. FPK Tanulmánykötet Budapest 1985.
- Szilágyi Klára: A Super-féle munkaérték kérdőív. FPK Tanulmánykötet. Budapest 1985.
- Szilágyi Klára: Kandidátusi értekezés. Budapest 1985.
- A szociális munka elmélete és gyakorlata 1–2. (Szerk.: Hegyesi-Talyigás). Semmelweis Kiadó, 1994.
- Szöllősi Gábor: Tükör a Szekszárdon induló szociális munkás képzésről. *Esély* 1990. 1. 65–78.
- Tamás Pál: A mérnökség és technológiapolitikai stílusok. In: A magyar értelmiség a 80-as években (Szerk.: Huszár Tibor), Kossuth Könyvkiadó 1986.
- The Professions and their Prospects. Ed. Eliot Freidson, Sage Publications Beverly Hills/London
- Towards a New Social Work. Ed. by Howard Jones, Routledge Kegan Paul, London
- Váriné Szilágyi Ibolya: Fiatal értelmiségiek a pályán. Akadémiai Kiadó Budapest 1981.

Váriné Szilágyi Ibolya: Az ember, világ és az értékek világa. Gondolat Könyvkiadó Budapest 1987.

Váriné Szilágyi Ibolya: Értékelsajátítás és személyiségformálás a mindennapi életben. In: Az identitás kettős tükörben Szerk.: Váriné Szilágyi Ibolya, Niedermüller Péter TIT Budapest 1989.

A Kapocs Könyvkiadó gondozásában megjelent
az

AUTISTA A TESTVÉREM!

című kiadvány.

*Julie Davis: Autistic children, a booklet for brothers and sisters
és Able Autistic children – Children with Asperger syndrome,
a booklet for brothers and sisters*

című kötetei alapján írta és szerkesztette

BALÁZS ANNA.